

А.О. Степанюк

студ. I курсу магістратури

спеціальність «Право»

Науковий керівник: к. ю. н., доц. О.О. Нігреєва

ПРАВО ОСОБИ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ У КОНТЕКСТІ ПРАКТИКИ ЄСПЛ

З часів проголошення незалежності України правова політика нашої держави неодноразово змінювалась і зазнавала суттєвих реформ. Визнання універсальних європейських стандартів та їх імплементація в національне законодавство значно вплинуло й на систему правоохоронних та правозахисних органів. «Інститут правової допомоги в Україні зазнає суттєвих змін: формується нова

система безоплатної правової допомоги (БПД), розширюється сфера адвокатської діяльності, оновлюється процесуальне та спеціальне законодавство. В цьому аспекті Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права відіграють роль правового орієнтиру щодо забезпечення прав людини в країні» [1, с. 1]. З огляду на положення закріплені в Конвенції, окрім реформування адвокатури, також було внесено суттєві зміни в процесуальне законодавство України.

Відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», Україна приєдналась до вказаної конвенції, і тим самим взяла на себе обов'язок з гарантування дотримання прав і свобод людини, які закріплені в ній. Права, закріплені в Конвенції, додатково отримали також тлумачення в практиці Європейського суду з прав людини. Окрім того, відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права» [2].

ЄСПЛ неодноразово звертав увагу на те, що невід'ємною частиною права на права на справедливий суд, яке закріплено в статті 6 Конвенції, є право на правову допомогу (п. 3 ст. 6).

ЄСПЛ вважає, що будь-яка особа має право скористуватися правовою допомогою і держава має гарантувати дотримання цього права. «При цьому держава зобов'язана надавати таку допомогу у наступних випадках:

- коли право на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6 Конвенції) неможливо практично реалізувати іншим способом;
- національне законодавство щодо певних категорій справ закріплює необхідність мати юридичного представника (адвоката) («*Airey v. Ireland*») чи якщо заявнику протистоїть професійний юрист («*Bertuzzi v. France*»);
- складність справи (включаючи відповідний закон) або відповідні процедури вимагають цього («*Airey v. Ireland*»)» [3, с. 126].

Так, відповідно до статті 59 Конституції України «кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених

законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [4, ст. 59].

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (2012–2018) В.В. Лутковська зазначає, що «з огляду на досвід інших країн, за умов доцільного використання Конвенції в практиці здійснення судочинства зменшиться й кількість звернень проти нашої держави до ЄСПЛ зі скаргами про порушення в Україні тих прав, що гарантує Конвенція» [5, с. 31].

Так, у справі «Талат Тунч проти Туреччини» (Talat Tunç v. Turkey) ЄСПЛ зазначив: «Певно ж, що перешкоди, які стояли на шляху ефективного дотримання прав на захист можна було подолати, якби національні органи, усвідомлюючи труднощі, з якими мав справу заявник, діяли активніше в напрямку забезпечення того, щоб заявник дізнався про можливість вимагати для себе безкоштовного адвоката за призначенням. Однак органи влади виявили пасивність, тим самим нехтуючи своїм обов'язком забезпечити рівність сторін в судовому процесі...» [6, с. 367].

На забезпечення реалізації права на правову допомогу Європейський суд звернув увагу також у справі «Берлінський проти Польщі» (Berlinski v. Poland): «Суд зауважує, що брак коштів у заявників для того, щоб найняти приватного представника в зв'язку з відкритим проти них кримінальним переслідуванням, не є предметом спору. Так само безперечно, що клопотання заявників про призначення адвоката державою органи влади проігнорували, в результаті чого у перших понад рік не було свого захисника. Враховуючи, що протягом цього періоду виконано цілий ряд процесуальних дій, зокрема допит заявників та їхнє медичне обстеження..., Суд не бачить жодного виправдання для цього обмеження, яке позбавило заявників права на достатній захист в ході розслідування і судового розгляду. Отже, було порушення пункту 1 і підпункту 3 (с) статті 6 Конвенції» [6, с. 364].

Однак, право на правову допомогу не є абсолютним, а тому держава може висувати вимоги щодо умов отримання правової допомоги, ґрунтуючись на таких факторах як:

– фінансовий стан сторони у справі «Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства» (Steel and Morris v. the United Kingdom);

– очікування сторони щодо виграшу справи «Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства» (Steel and Morris v. the United Kingdom).

Також варто звернути увагу на те, що при розгляді питання права на правову допомогу, необхідно пам'ятати й про те, що ЄСПЛ так само не нав'язує її особі, яка має право на отримання такої допомоги. Так, у справі «Гранос Органікос Насйоналес S.A. проти Німеччини» (Granos Organicos Nacionales S.A. v. Germany), в якій заявник скаржився на порушення п. 1 ст. 6 Конвенції через те, що оскільки йому не було надано можливості отримати безоплатну правову допомогу в цивільному судочинстві, ЄСПЛ, установивши відсутність вказаного порушення, підкреслив, «якщо б особа-заявник звернулася з відповідною заявою до уповноваженого органу, то вона б отримала правову допомогу у формі звільнення від сплати судових витрат, однак цього він не зробив. Отже, видається, що свідоме невикористання особою свого права на безоплатну державну правову допомога позбавляє її в подальшому можливості посилатися на порушення права на доступ до суду» [7].

Таким чином, можна прийти до висновку, що дотримання права на правову допомогу як складова права на справедливий суд має гарантуватись державами-учасницями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки вони взяли на себе зобов'язання із забезпечення і захисту прав людини та основоположних свобод. Проте варто пам'ятати, що вказане право не є безумовним та абсолютним, а тому не кожна відмова у наданні права на правову допомогу є порушенням прав людини у розумінні ст. 6 Конвенції.

Список використаної літератури

1. Оверчук С.В. Умови надання безоплатної правової допомоги в контексті прецедентної практики Європейського суду з прав людини. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2016. № 1(13). С. 1–43
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 року № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 26.10.2021).
3. Заботін В.В. Питання правової допомоги у рішеннях європейського суду з прав людини у сфері цивільного судочинства. *Актуальні проблеми судового права: матеріали міжнар. наук.-прак. конф., присвяч. пам'яті проф. І.Є. Марочкина (Харків, 30 жовт. 2015 р.)*. Харків, 2015. С. 125–127.
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року « 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#top> (дата звернення: 26.10.2021).

5. Лутковська В.В. Застосування судами України при здійсненні правосуддя ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини. *Право України*. 2004. № 8. С. 30–32.
6. Макбрайд Джеремі. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес : посібник. Київ : К.І.С., 2010. 576 с.
7. Granos Organikos Nacionales S.A. v. Germany, no. 19508/07, ECHR2012. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22002-77%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-77%22]}) (дата звернення: 26.10.2021).